

«О БЕСЧИНСТВЕ И САМОУПРАВСТВЕ ОТДЕЛЬНЫХ ВОЕННОСЛУЖАЩИХ НА ТЕРРИТОРИИ ЗАКАРПАТСКОЙ УКРАИНЫ» 1944 – 1945 РР.: ДОКУМЕНТИ ДАЗО ПРО ПРАВОПОРУШЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ

Мищанин Василь Васильович

доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри модерної історії України та зарубіжних країн,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: vasyi.mistchanyin@uzhnu.edu.ua

Scopus Author ID: 56031499200

<http://orcid.org/0000-0002-1705-0333>

У статті йдеться про складні взаємини окремих бійців Червоної армії з місцевим населенням на території Закарпатської України 1944 – 1945 рр. Автором зроблено аналіз історіографії досліджуваної проблеми, зокрема, відзначено, що в радянські часи, не мого бути й мови про подібну постановку теми, за це могли звинуватити у антирадянщині, підриві авторитету і могутності Червоної армії тощо, що грозило реальними довготривалими термінами ув'язнення за часів сталінізму або посиленням тиском з боку партійних, радянських органів, заборонаю публікацій і наукової діяльності в період застою. Та й нині історіографія питання обмежується кількома науковими розвідками та публікаціями у закарпатській обласній періодичній пресі. Пояснюється це майже цілковитою відсутністю матеріалів з досліджуваної теми в Державному архіві Закарпатської області, адже матеріали стосовно діяльності представників силових органів, діяльності військових, особливо 1944 – 1945 рр. були знищені під час принаймні трьох чисток архівів протягом 1970 – 1991 рр. Опрацювання матеріалів центральних українських архівів з досліджуваної теми – подальше завдання для дослідників. На основі документів архівної справи фонду п-4 (партійний) Державного архіву Закарпатської області, автором встановлено чимало фактів мародерства, кримінальних злочинів, прямого бандитизму солдатів і офіцерів Червоної армії на території Закарпатської України. Найбільше їх зафіксовано в Ужгородському, Мукачівському, Хустському, Тячівському і Рахівському округах. Це й зрозуміло, адже саме в цих округах розквартирувалось найбільше військових частин (м. Ужгород, м. Мукачево), решта – прикордонні округи. Подеколи від військових страждали навіть члени Комуністичної партії Закарпатської України (КПЗУ), окремі представники сільських народних комітетів та інших органів народної влади. Злочинні дії стосовно місцевого населення здійснювали також працівниками міліції, НКВС і МДБ Закарпатської України. Місцева влада фіксувала ці злочини, проте керівництво Закарпатської України не могло реально вплинути на ситуацію, максимум, що вони могли зробити, апелювати до органів центральної влади.

Ключові слова: Закарпатська Україна, військові, Червона армія, правопорушення, злочини, мародерство.

Постановка проблеми. Радянська історіографія приділяла чимало уваги очищенню Закарпаття від німецько-угорських окупантів у вересні-жовтні 1944 р. військами Червоної армії. Ці питання добре висвітлені в узагальнюючих колективних працях з історії Великої Вітчизняної війни [История, 1962; Украинская ССР, 1975], а також у спогадах учасників тих подій – радянських воєначальників та політпрацівників. Це, зокрема, книги А. Й. Гаспиловича, А. А. Гречка, В. С. Левченка, Д. М. Проектора та інших [Гаспилович, 1969; Гречко, 1971; Проэктор, 1960; Левченко, 1960]. У них висвітлено широке коло питань, насамперед воєнно-стратегічне та політичне значення наступальної операції по оволодінню головним Карпатським хребтом. Автори названих праць підкреслюють, що «трудоий люд поневоленого краю з великою радістю зустрічав воїнів-визволителів».

Багатий матеріал міститься в тематичних збірниках, присвячених ювілеям визволення Закарпаття від фашистських загарбників [Они освобождали, 1974; В боях, 1975; Шли полки, 1985; Русин, 1987], авторами яких є маршали, генерали, офіцери Радянського Союзу, колишні керівники партизанських з'єднань і загонів, рядові солдати та підпільники, науковці. Вони наводять численні факти

мужності, відваги, героїзму бійців та командирів Червоної армії, які вони виявили під час бойових операцій у Карпатах.

Визвольна місія Червоної армії на Закарпатті ґрунтовно висвітлена і в дослідженнях істориків. Вони описували хід воєнних дій, розповідали про відвагу і мужність воїнів [Бойко, 1957; Троян, Хайнас, 1964; Жученко, 1969; Жученко, 1976; Куценко, 1970; Куценко, Сабінін, 1975; Жученко, Куценко, 1979], про допомогу радянського командування місцевому населенню у справі відновлення зруйнованого ворогом народного господарства краю [Ткачова, 1970]. Синтезуючою працею можемо вважати монографію професійних істориків «Закарпаття в роки війни» [Довганич, Пашкуй, Троян, 1990], видану за рік до розпаду Радянського Союзу, рецензентом якої виступив старший науковий співробітник Інституту історії партії при ЦК Компартії України.

Між тим всі ці праці несли в собі відповідні ідеологічні кліше: «Грудящі нашої області будуть завжди вдячні легендарній Радянській Армії, партизанам, підпільникам за своє визволення... розпочався новий літопис в історії Закарпаття – літопис будівництва й розквіту нового, щасливого

життя. Будувати його нам допомагали всі народи, і перш за все великий російський народ» [Они освобождали, 1974, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В радянський період не мого бути й мови про постановку теми у нинішньому її формулюванні. За це автору грозило звинувачення у антирадянщині з усіма витікаючими звідси обставинами: довготривалими термінами ув'язнення за часів сталінщини або посилим тиском з боку партійних, радянських органів, заборонаю публікацій і наукової діяльності у застійний період. Та й нині історіографія питання обмежується декількома науковими розвідками [Мищанин, 2003] та публікаціями у закарпатській обласній періодичній пресі [Турияница, 2019; Турияница, 2019а.]. У документально-публіцистичній статті краєзнавець, член НСЖУ Ю. Турияница виділяє окремі блоки питань про правопорушення силовиків під час радянзації Закарпаття: перші злочини військовослужбовців і позиція НРЗУ, порушення правопорядку окремими бійцями Червоної армії, збитки, заподіяні державному майну Закарпатської України військовослужбовцями Червоної армії, правопорушення, вчинені працівниками управління внутрішніх справ, НКВС і МДБ Закарпатської України. Окремі протиправні дії військових викладені і в комплексному дослідженні радянзації Закарпаття 1944 – 1950 рр., щоправда стосуються вони переважно періоду Закарпатської області [Мищанин, 2018, с. 164–168].

Пояснюється це майже цілковитою відсутністю матеріалів з досліджуваної теми в Державному архіві Закарпатської області, адже документи, які стосувалися діяльності представників силових органів, діяльності військових, особливо 1944 – 1945 рр. були знищені під час принаймні трьох чисток архівів протягом 1970 – 1991 рр. Опрацювання матеріалів центральних українських архівів з досліджуваної теми – подальше завдання для дослідників.

На основі документів архівної справи «Переписка с партийными, административными органами, Народными комитетами, воинскими частями о нарушениях совершенных воинами Советской Армии (12 мая 1945 – 29 октября 1945)» фонду п-4 (партійний) Державного архіву Закарпатської області (ДАЗО) [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, на 84 арк.], автором встановлено чимало фактів мародерства, кримінальних злочинів, прямого бандитизму солдатів і офіцерів Червоної армії на території Закарпатської України. Географічно їх найбільше зафіксовано в Ужгородському і Мукачівському округах (навколо міст розташовувалась значна кількість військових частин), а також прикордонних округах – Хустському, Тячівському і Рахівському. Та й у першу п'ятирічку Закарпатської області чимало правопорушень бійців Червоної армії зафіксовано у т.зв. «Добових оперативних зведеннях» управлінні МДБ та МВС у Закарпатській області [ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 10, на 211 арк.; ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 39, на 187 арк.; ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 80, на 219 арк.; ДАЗО, ф. р-195, оп. 4, спр. 16, на 126 арк.; ДАЗО, ф. р-195, оп. 4, спр. 17, на 108 арк.; ДАЗО, ф. р-195, оп. 5, спр. 12, на 79 арк.].

Аналізована нами справа містить 84 аркуші документів, датованих від 12 травня до 29 жовтня 1945 р. Це скарги населення, акти завданих збитків, різноманітні інформації окружкомів, сільських та окружних народних комітетів (СНК та ОНК) центральному комітету Комуністичної партії Закарпатської України (КПЗУ), доповідні записки Народної Ради Закарпатської України (НРЗУ) та КПЗУ керівництву військових частин, військовій раді 4-го Українського фронту про злочини скоєні військовими. Зведена інформація фіксувалася у доповідних записках та інформаціях: «Про безчинства і самоправність окремих військових Ужгородського гарнізону» (Арк. 20–21), «Про безчинства і самоправність окремих військових на території Закарпатської України» (Арк. 25–28), «Виписка із спецповідомлення» (Арк. 53–54), «Інформація про деякі мародерські дії військовослужбовців частин Червоної Армії на Закарпатській Україні, щодо мирного населення» (Арк. 77–79), «Інформація про злочинні дії військовослужбовців з боку військових по Закарпатській Україні» (Арк. 80, 80 зворот, 81), «Інформація про деякі мародерські дії військовослужбовців Мукачівського округу, щодо мирного населення» (Арк. 82–83). За приблизними підрахунками в цей період зафіксовано понад 200 правопорушень вчинених червоноармійцями на території Закарпатської України.

Метою нашого дослідження став аналіз матеріалів Державного архіву Закарпатської області, дослідження історіографії про взаємини мешканців Закарпатської України з військовими Червоної армії в перший рік «визволення». Завданнями постало: вияснити причини, які змушували бійців здійснювати адміністративні і кримінальні правопорушення, реакцію місцевої, крайової і республіканської влади та керівництва військових частин на скоєні злочини.

Виклад основного матеріалу. Менш ніж за рік перебування червоноармійців на території Закарпатської України ставлення до них місцевого населення кардинально змінилося. Якщо в жовтні 1944 р. вони асоціювалися, здебільшого, як «визволителі», то на кінець 1945 р., завдяки поведінці окремих військовослужбовців, сприйняття «червоноармійця» мешканцями краю часто викликало негативні реакції.

Вже 23 жовтня 1945 р. голова Народної Ради Закарпатської України І. Турияница, у «цілком секретній» інформації звертався до генерал-майора Веденіна: «При проведенні мітингів присвячених річниці звільнення Радянської України від німецько-фашистських загарбників та підписання «Слова тов. Сталіну» від трудящих Закарпатської України в багатьох селах проявляються виключно збуджені настрої населення стосовно дій окремих солдатів і офіцерів Червоної армії. Виступи на мітингах громадян сіл Сюрте, В. Ратівці, В. Добронь, Соломоново, Р. Комарівці, Кібляри, Гайдош, Невинько та ін. Ужгородського округу зводяться в основному до того, що, мовляв, ми з нетерпінням чекали визвольну Червону армію, а зараз маємо страх і жах з боку військових...» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 75]. Відзначимо, що це було не перше звернення голови НРЗУ і секретаря ЦК КПЗУ

І.Тураніці. 27 серпня 1945 року він надіслав інформацію секретарю ЦК КП(б)У Микиті Хрущову «Про деякі мародерські дії військовослужбовців Червоної армії, дислокованих на Закарпатській Україні». У ній йшлося: «У цілому по Закарпатській Україні військовослужбовцями робиться багато зловживань відносно мирного населення. Деякі командири частин ведуть себе як окупанти щодо населення, яке в своїй більшості віддано партії та уряду» [Турянниця, 2019].

Радянська історіографія широко розрекламувала виділення продовольчої допомоги населенню верховинських районів краю. Та не завжди розподіл продуктів серед горян проходив справедливо. Так, в архівній справі зафіксовано звернення Уповноваженого НРЗУ з питань промисловості і торгівлі С. Вайса до військової ради 4-го Українського фронту від 19 травня 1945 р. про фінансові махінації «майора Лаптева» при розподілі хлібного зерна серед населення Н. Веречанського і Воловецького округів. Розподіляючи продукти, майор привласнив собі значні суми грошей. Чиновник просив: «Вирішити це питання, а майора Лаптева притягти до відповідальності, бо його поступок несе небажані політичні настрої...» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 3].

Зі вступом військ Червоної армії на територію Закарпатської України, їх розквартирування, у військових відразу виникли проблеми із забезпеченням підрозділів продовольством, коней – кормами і т.п. Ці проблеми військові вирішували, в тому числі, й за рахунок місцевого населення. По суті відбувалася експропріація сільсько-господарських продуктів у жителів округу без всякої компенсації [Мишанин, 2003, с. 69–70].

Лише під кінець 1944 р. після численних скарг на такі дії військових Народна Рада Закарпатської України (НРЗУ) спробувала нормалізувати ситуацію. 27 грудня 1944 р. НРЗУ відправила шаблонний лист у всі окружні народні комітети. В листі до Волівського окружного народного комітету (ОНК), зокрема, йшлося: «Із-за відсутності цін, військові частини Червоної Армії були змушені на визволеній території Закарпатської України заготовляти сільськогосподарські продукти без оплати їх вартості». Далі в листі НРЗУ зазначалося, що згідно з декретом НРЗУ від 18 грудня 1944 р. вартість цих продуктів мала бути виплачена в чехословацьких кронах за обов'язковими цінами реалізації. Для прискорення розрахунків з населенням радянським військовим командуванням було створено так званий «тимчасовий виплатний пункт», який діяв з 29 грудня 1944 р. до 10 січня 1945 р. [ДАЗО, ф. р-11, оп. 1, спр. 6, арк. 1–2]. Насправді ж отримати компенсації було майже неможливо із-за недовготривалої роботи виплатного пункту, бюрократичної тяганини, відсутності у значній кількості населення документів встановленого взірця про реквізоване майно (розписки, чекові вимоги) тощо.

Ще однією проблемою для населення Закарпатської України стало нищення врожаю, випасання худоби військовими на сільськогосподарських угіддях селян. Нагадаємо, що саме в цей

час відбувалася земельна реформа НРЗУ, відповідно до якої, земля переходила «в особисту власність безземельних селян» [Постанова, 1944, 30 листопада, с. 3]. А тому земельне питання на Закарпатті для селянства мало ключове значення. Вирішилось воно для закарпатського селянства через декілька років – суцільною колективізацією за радянським зразком.

30 травня 1945 р. голова ОНК в Ужгороді М. Туцканюк, проводячи перевірку населених пунктів Чоп, Саловка, Ашвань, відзначав, що військові «переганяють худобу, коні, не дивлячись, що яка культура там посіяна наганяють скот, а після того і косять куди б то не попало» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 4]. Про це він інформував голову НРЗУ І.Турянницю, ЦК КПЗУ, штаб Народної дружини та військового коменданта м. Ужгорода підполковника А. Круглякова.

Керівництво народного комітету с. Чинадієво 4 липня 1945 р. склало протокол про відшкодування збитків «спричинених чинадіївським жителям на полях придорожних в районі села Чинадієва дня 1-го і 2-го липня переходящими кінями 3-го ешелону під командуванням гв. майора Назарова...». У «Протоколі» на 4 сторінках зафіксовано прізвища 95 селян, які ще сподівалися на компенсації від військових за знищений врожай [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 5–6 зворот]. В цей же час збитків від військових зазнало й 69 сімей с. Солочин, 32 – с. Голубине [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 7–10]. Це зафіксовано місцевими чиновниками у відповідних актах. 7 липня 1945 р. подібне повторилося в околиці с. Пасіка.

Ситуація про нищення посівів викликала резонанс. 12 липня 1945 р. керівництво Свалявського ОНК звернулося до уповноваженого НРЗУ у справах землеробства. У ньому, зокрема, відзначалося, що в районі сіл Чинадієво, Солочин, Уклин «нікому нічого не кажучи, нікого не питаючи, нагнали солдати коней на поля, при цьому пошкодивши повністю або частково зернові культури. На питання селян, хто їм дозволив знищувати не тільки пасовища, а й зернові культури вони показували на автомат...». Свалявський ОНК звертався до НРЗУ з проханням, хоч якось вплинути на військових. В подальшому пропонувалося, щоб при передислокації військ керівництво військових частин з приводу «корму для коней» безпосередньо зверталось до сільських народних комітетів, які брали на себе обов'язок цю проблему вирішити: «такою постановкою питання ті сердечні відчуття населення Закарпатської України до доблесної Червоної Армії не тільки не постраждають а навпаки посиляться» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 11].

Та нищення посівів, насильне заволодіння майном, реквізиції сіна, зерна, картоплі, худоби, птиці, навіть предметів вжитку військовими продовжувалися. Так, 1–2 жовтня 1945 р. при переміщенні військової колони з Дубового до Усть Черної 190 селян с. Дубового зазнали матеріальних збитків від військових. Про це свідчить акт складений головою СНК та завірений секретарем окружному партії. За приблизними підрахунками військові забрали від селян близько 30 тон сіна.

Частину скормили коням, частину вивезли, спалили, понищили. Від селян військові забрали 52 вівці і 1 козу, 54 шт. домашньої птиці, зерно, продовольчі товари та речі. Навіть у пораненого добровольця Червоної армії П. Бойчука червоноармійці забрали 600 пенге, 4000 рублів, 2 плаття, 3 пари чоловічого 1 пару жіночого взуття, військові документи [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 61–66].

В період з 27 вересня по 10 жовтня 1945 р. територією Свалявського округу рухалась військова частина. Не дивлячись на те, що сільська влада організувала безкоштовні поставки військовим продуктів і сіна, окремими групами військових самовільно вилучено від селян 147 центнерів сіна, 7 центнерів картоплі, 4 центнери кукурудзи та інші продукти [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 78].

Дослідники радянізації Закарпаття відзначають, що після війни, у краї розквартирували велику кількість військових частин. За рахунок військових збільшилася кількість населення краю [Міщанин, 2018, с. 161]. Цей процес значно пришвидшився після підписання договору між СРСР і ЧСР про Закарпатську Україну (29 червня 1945 р.). Вже 18 липня 1945 р. начальник штабу 27 прикордонного загону Николай Бодрунов у приказковому тоні звертався до секретаря обласного партійного комітету (навіть без називання прізвища): «На сьогоднішній час прикордонний загін знаходиться на шляху до місця дислокації і найближчі 2–3 дні прибуде в Ужгород. Для розміщення штаба загону, розквартирування сімей офіцерського складу і окремих офіцерів потрібно: 1. Під штаб – приміщення в кількості 40 кімнат; 2. Для сімей офіцерського складу – 66 квартир; 3. Для офіцерів одиниць – 22 квартири» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 12].

Військових не завжди влаштовували приміщення, які виділяла їм НРЗУ. Так начальник гарнізону м. Ужгород Герой Радянського Союзу генерал-майор М. Колдубов вимагав від «секретаря КП/б/ЗУ»: «Виділене раніше приміщення під штаб дивізії по Минаєвській вулиці для розміщення штаба непридатне. Повторно прошу Вас виділити приміщення для розміщення штаба дивізії, що знаходяться у Вашому віданні по вул. Жовтня №29» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 13].

27 липня 1945 р. голова НРЗУ І. Турияниця отримав «секретного» листа від командувача військами 4-го Українського фронту генерала армії А. Єрьоменко та члена військової ради 4-го Українського фронту генерал-полковника Л. Мехліса. В ньому йшлося, що війська фронту знаходяться на останньому етапі розквартирування, а приміщення під штаб і житловий фонд не відповідають необхідним вимогам. Військові зобов'язували «місцеві торговельні і виробничі підприємства до продажі та виготовлення за готівковий розрахунок меблів та канцелярського обладнання для штабів і квартир генеральського та офіцерського складів Округу» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 13].

Подеколи виникали конфлікти за приміщення між представниками Державної безпеки Закарпатської України та військовими. Наприклад, шеф державної

безпеки Блохін та секретар окружного комітету комуністичної партії Уршич 20 липня 1945 р. зверталися до центрального комітету КПЗУ з проханням про повернення будівлі в с. Довге, вул. Молотова 243 для державної безпеки, яку раніше, нібито, незаконно зайняли військові [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 14]. Як бачимо, ставлення військових Червоної армії до органу державної безпеки Закарпатської України було зверхнім. Хоча в держбезпеці всі ключові посади на цей час вже займали надіслані сюди росіяни або російськомовні українці зі Східних областей Української РСР.

Квартирне питання червоноармійцями часто вирішувалося силовими, не правовими методами. Виділення помешкання для військових знаходилося у віданні місцевих органів влади. Проте військові на це мало зважали, часто виселяючи власників із їх будинків. Такий факт зафіксовано на берегівщині, де у липні 1945 р. від «члена КПЗУ, директора спиртзавода тов. Леврінц незаконно забрали квартиру і меблі для розміщення військових» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 17].

В середині серпня 1945 р. зав. сектором бібліотек і музеїв НРЗУ проф. Георгій Геровський повернувшись із 20 денного службового відрадження, виявив у своїй квартирі військових, які не пустили власника в своє помешкання [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53]. Г. Геровський потрапляє під підозру радянських спецслужб, його викликали на допит. Після проведеного обшуку була конфіскована бібліотека та архів професора. Розуміючи неможливість подальшої роботи в Радянському Союзі та побоюючись за власне життя Г. Геровському вдається отримати дозвіл на чехословацьке громадянство. Отримавши його він виїжджає до Пряшева, де провів останні роки свого життя, працюючи в Пряшівському університеті.

Наприкінці серпня 1945 р. військовослужбовці зняли замок і зайняли квартиру директорки центрального методичного кабінету Іванової, яка прибула з Києва для становлення в краї радянської системи освіти. Від вчительки О. Ярошевої, яка проживала в Ужгороді за адресою Сталінградська набережна, 5 червоноармійці силоміць намагалися забрати меблі [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53 зворот].

Проте ставлення військових до наданого їм майна було вкрай недбалим, злочинним. У архівній справі знаходимо «Акт перевірки стану приміщень в яких розташовується зенітний полк 1861 ЗАП (командир частини майор Заніс)» від 3 серпня 1945 року. В ньому відзначається, що полку, який розташовувався переважно на західній, південній і східній околицях міста Ужгорода для розміщення штабів і гуртожитків були виділені найкращі (дачні) приміщення. Але при перевірці виявилось, що виділені військовим приміщення за короткий час були просто розграбовані. Військові винесли з них все майно і обладнали ними землянки, де розташовувались батареї. В землянках виявлено 21 двері, 32 вікна, 6 диванів, 4 столи, 4 тумбочки, ванні приналежності, зняті з магазинів листи заліза для закриття вітрин. В документі йдеться: «Встановлено,

що по мірі звільнення окремих приміщень підрозділами зенітного полку, ці приміщення, не без відома офіцерів, методично нищились цими ж підрозділами. Приведені в повну непридатність, потребують великого капітального ремонту, вілла по вул. Підкарпатська 20, в минулому прекрасна 2 поверхова будівля, навколо фруктовий сад, будівля, що обросла диким виноградом, комфортабельне приміщення – зараз приведено до повного занепаду, знято і спалено 21 двері, 5 вікон, поламано все комунальне начиння, знищено перила на сходах, виготовлені з букового полірованого дерева. Це приміщення ще 2 тижні тому було знищено не повністю, були двері, скло у вікнах, зараз приведено до цілковитої непридатності» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 23].

Інколи військове керівництво користуючись своїм становищем займалося незаконним привласненням майна державних підприємств, установ та організацій тощо. До прикладу, 23 липня 1945 року в м. Ужгороді на міську водо-насосну станцію приїхав капітан – в/ч 11328 Савін, який забрав 40 мішків цементу і просто залишив розписку. В наступні дні цей капітан таким чином забрав ще 120 мішків. Про цей факт голова народного комітету м. Ужгорода Стасев скаржився начальнику гарнізону генерал-майору Веденіну [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 15].

27 липня 1945 р. військові силою, погрожуючи автоматами, забрали 13 штук 6–7 метрового будівельного дерева, яке мало йти на відновлення зруйнованого мосту поблизу с. Забродь [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 18].

В ніч на 28 липня 1945 р. о 3 годині ночі 16 озброєних автоматами військовослужбовців на автомашині № Я-99-910 розібрали черепицю (бл. 300 кв. м.) з підсобного господарства управління народної міліції [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 20].

У своїй статті Ю. Туряниця також наводить низку правопорушень, які стосуються незаконного привласнення червоноармійцями державного майна. Зокрема, у протоколі завідуючого з промислу і торгівлі Мукачівського міського КПЗУ від 22 березня 1945 року зафіксовано, «що радянські бійці забрали з Мукачівського нафтоперегінного заводу всю сировину і матеріали, які були в наявності, тож на заводі нічого не залишилося»; в м. Хуст військові, в/ч генерал-майора Лисинова, самовільно відкривши склад із зерном, відвантажували його на машини і вивозили до військової частини, силоміць відкрили меблевий магазин; у селищі Буштино в державному млині бійці Червоної армії розбили склад і викрали 250-літрову бочку з олією. З ресторану лісової дирекції забрали різних напоїв на 8 500 пенге, військові в/ч 73853 – командир Іванов, що була дислокована в м. Хуст, 4.09.1945-го забрали зі складу спиртзаводу 306 бочок; 28.07.1945 р. у Мукачеві з державного овочево-виноградного розплідника бійці забрали багато конюшини і сіна; в Ужгороді на залізничній станції військовими було викрадено: муки – 762 кг, різних парфумів – 398 штук, усього на 430 тисяч пенге [Туряниця 2019а, с. 6].

Також чимало зафіксовано фактів розбою і крадіжок із приватних помешкань. Так, секретар мукачівського міськкому КПЗУ С. Ціп повідомляв ЦК КПЗУ, що в проміжку між 27 липня по 10 серпня 1945 р. в Мукачеві по вул. Корятовича, 12 військовими було розбито дім А. Вайсгаус і викрадено речі: 2 рекоме, 2 постелі з матрацами, 1 стіл, 4 стільці, 1 письмовий стіл, 1 дзеркало, 2 одіяла, 2 подушки та інший текстиль [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 47].

У ніч на 3 серпня 1945 р. військовослужбовці в/ч 805 розміщеної в м. Мукачево рядові Є. Архангельський, М. Кудряшев, Ф. Загоруля близько 2 години ночі увірвалися в помешкання жителя с. Страбичова Й. Сірид і «під силою зброї забрали низку носильних речей». Щоправда рядові затримані працівниками міліції потрапили під розслідування, Речі власнику повернули [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 25].

16 серпня військові погрожуючи автоматами забрали віз від С. Мекеш жителя с. Мала Добронь. Після того як його дружина звернулася до поліції вони повернули поламаний віз власнику [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 50].

17 серпня 1945 р. червоноармійці Мудряк і Позняков в Хусті увірвалися в помешкання І. Гібера і погрожуючи зброєю забрали 90 метрів білого сукна, 27 метрів сукна, 14 м різного матеріалу на жіночі плаття, 2 пари чоловічого взуття, 250 пенгів. Потерпілий із скаргою звернувся до командира полку підполковника Школьного. Але той не відреагував, а присутній там Позняков закричав на І. Гібера: «Замовчи бо в Сибір відправлю». І виштовхав його з приміщення [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 26].

ЦК КПЗУ інколи інформував військове керівництво про резонансні злочини військових. Так, від імені ЦК КПЗУ Андрейко звертався до командира 3-го стрілецького корпусу генерал-майора Веденеєва з приводу несанкціонованих заготовок військовими продуктів, хліба і спирту на Берегівщині 25 серпня 1945 року. При цьому п'яний шофер військової частини, яка дислокувалася в Берегові, в селі Барабаш на великій швидкості влетів на авто в стадо корів, вбивши корову селянина-бідняка. ЦК КПЗУ просило розслідувати цю справу [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 51]. На жаль, архівна справа ні містить матеріалів чим закінчилося це розслідування.

Кілька днів перед цим, 21 серпня 1945 р. на дорозі Мукачево-Берегово «перебуваючи в нетверезому стані на великій швидкості в 3-х км від Мукачева збив невідомого чоловіка, який помер» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53].

У ніч на 25 серпня 1945 р. в Хусті в помешкання до Д. Дьєрді увірвався п'яний старший лейтенант військової частини №85 Іванов, який побив господарку, порізав у дворі її гусей, спакувавши в мішок разом з іншими речами покинув територію [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53].

19 серпня 1945 р. в с. в Хусті в квартиру 50-ти річної громадянки А. Роміко увірвалися два червоноармійці і зробили спробу звалтування. Але А. Роміко почала кричати. Після цього військові пригрозивши вбивством забрали від потерпілої одяг і

пішли [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 26]. У архівні справі зафіксовано й умисні та неумисні вбивства вчинені червоноармійцями на території Закарпаття. До прикладу, 10 серпня 1945 р. в Мукачеві по вул. Невського військові хотіли забрати свиню від громадянина Факана. В результаті конфлікту червоноармійці вбили Факана [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 47].

29 серпня 1945 р. у Волівці сержант Л. Муратов та солдат Д. Прівіденцев розважаючись (проводили нібито «пристрілку» зброї) вбили голову сільського народного комітету, члена КПЗУ О. Селянчика [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53].

В справі зустрічаємо й прямі погрози та терор військових щодо місцевого населення. Зокрема, в Ужгороді військові, які поселилися на квартирі у вчительки М. Худак постійно влаштовували застілля, ображали її сина. На зауваження М. Худак, що така поведінка недостойна офіцерів Червоної армії, відповіли: «Конституція лише папір, а насправді все не так» [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 53].

В інформації Ужгородського окружкому КПЗУ від 20 вересня 1945 р. вказувалось на чисельні факти, коли червоноармійці самовільно забирають в селах сіно, худобу, дрова, одяг, меблі, а іноді навіть й гроші. Так, у серпні зафіксовано випадок, коли у інструктора окружкому КПЗУ Голод під час його відрядження у села округу невідомі військові забрали гроші й годинник [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 56].

21 серпня 1945 р. п'яними працівниками комендатури м. Мукачево були затримані й знаходились в ув'язненні більше доби секретар Н.-Веречанського ОК КПЗУ Ходанич, його заступник, інвалід війни Доманенко та голова окружної кооперації Куруц. При затриманні молодший лейтенант Афанасьєв з групою автоматників називали їх «бандерівцями», били приладами і водили під конвоєм по місту. Доманенко зв'язали, а пред'явлений ним партквиток військові назвали «пустим папером». Від затриманого Домашенко без розписки забрали гроші (300 крон), а від Ходанича пістолет. Цікаво, що у допитах приймав участь і майор Гончарук, який перед тим взяв від Н.-Веречанського кооперативного товариства 50 літрів пива і не розрахувався [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 58].

Відомі окремі випадки, коли населення намагалося самостійно захищатися від крадіжок військових. Наприклад, в селі В. Ратівці після трьох крадіжок вуликів господар огоротив пасіку дротом і підключив електричний струм. Вночі 15 жовтня 3 солдати прийшли за рештою вуликів. При спробі зайти на пасіку одного з них оглушило електричним струмом. Червоноармійці хотіли провести розправу з власником будинку і вивели його в поле. Але селяни

вчасно викликали голову Ужгородського окружного комітету Туцканюка. Прибувши на місце події солдати направили на нього гвинтівку, але той вирвав зброю. Після цього бійці поклали оглушеного воїна на віз і зникли [ДАЗО, ф. п-4, оп. 1, спр. 105, арк. 75, 78].

Висновки. Можемо підсумувати, що ставлення населення Закарпатської України до Червоної армії, окремих її представників за перший рік перебування в краї кардинально змінилося. Якщо у жовтні 1944 р. червоноармієць асоціювався з терміном «визволитель», то через рік його сприймали як озброєну небезпечну людину. Ключовими словами аналізованої нами архівної справи можемо вважати «безчинство», «заподіяно збитків», «зламали», «злочин», «злочинці», «крадіжки», «мародерство», «самоуправство», «силою забрали», «силою зброї», «побили», «погрози», «п'яні червоноармійці», «увірвалися» тощо.

Причин такої асоціальної поведінки військових можемо назвати декілька. 1. Не завжди стабільне постачання армії продуктами харчування воїнів та кормом коней, коли голодні солдати йшли на крадіжки, розбої, пограбування задля того, щоб вижити. 2. Покриття правопорушень офіцерами, командирами військових частин подібних злочинів, які й самі не проти були нажитися чужим майном, захопити чийсь квартиру тощо. 3. Відчуття всюдозволеності «людини зі зброєю», яка вважала, що на «звільненій» нею території можна чинити суд і встановлювати свій порядок.

На жаль, із архівної справи ми не можемо встановити чим завершилися розслідування зафіксованих фактів правопорушень. Бо переписка з військовими, складена у архівній справі, носить односторонній характер. Тут, в основному, зібрана вихідна документація місцевих органів влади (СНК,ОНК), окружкомів партії до НРЗУ, КПЗУ та вже їхні звернення до керівництва військових частин, які дислокувались у краї та командування 4-го Українського фронту. Слід відмітити, що керівництво НРЗУ та КПЗУ робило неодноразові спроби хоча б вказати військовому керівництву на злочинну поведінку окремих червоноармійців. Але, в більшості випадків, факти злочинності воїнів сприймалися ним лише у вигляді інформації.

Подальші пошуки у розробці даної проблеми вбачаємо в розширенні опрацювання джерельної бази теми. Адже фонди ДАЗО містять скудну інформацію про перебування звільнення краю у вересні-жовтні 1944 р., період Закарпатської України (1944 – 1945 рр.). Припускаємо, що частину матеріалів можна віднайти у центральних республіканських архівах м. Києва, але основний масив документів з цього питання зберігається у військових архівах Росії.

Список використаних джерел

- Бойко, М. Ф., 1957. Освобождение Закарпаття Советской Армией и деятельность Народной Рады Закарпатской Украины, *Ученые записки Харьковского университета*, т. 88. с. 371–383.
В боях за Карпати, 1975, Ужгород, 283 с.
Гастилович, А. И., 1969. Через Яблоницкий и Татарский перевалы, *Военно-исторический журнал*, № 10, с. 83–88.
Гречко, А. А., 1971. *Через Карпати*, Москва, 422 с.

- Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО), ф. п-4, оп. 1, спр. 105, на 84 арк.
 ДАЗО, ф. р-11, оп. 1, спр. 6, на 94 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 10, на 211 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 39, на 187 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 1, спр. 80, на 219 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 4, спр. 16, на 126 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 4, спр. 17, на 108 арк.
 ДАЗО, ф. р-195, оп. 5, спр. 12, на 79 арк.
 Довганич, О. Д., Пашкуй, З. А., Троян, М. В., 1990. *Закарпаття в роки війни*, Ужгород: Карпати, 171 с.
 Жученко, І. Я., 1969. Визволення Закарпаття (вересень – листопад 1944 р.), *Український історичний журнал*, № 10, с. 33–38.
 Жученко, І. Я. 1976. Допомога партизанів і населення Закарпаття Червоній Армії, *Український історичний журнал*, № 10, с. 52–58.
 Жученко, І. Я., Куценко, К. О., 1979. Східно-Карпатська операція – завершальний етап визволення українських земель від фашистських загарбників, *Український історичний журнал*, № 10, с. 54–63.
История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945, 1962, Москва, т. 4, 735 с.
 Куценко, К. О., 1970. Визволення Закарпатської України Радянською Армією (вересень – жовтень 1944 р.), *Український історичний журнал*, № 6, с. 12–17.
 Куценко, К. О., Сабінін, А. С., 1975. Визволення Закарпаття. Червоною Армією інтернаціональний подвиг народів СРСР, *Комуністична партія – натхненник і організатор перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні*, Київ, с. 95–101.
 Левченко, В. С., 1960. *Сражения в Карпатах*, Москва, 232 с.
 Міщанин, В., 2003. Взаємовідносини окружних народних комітетів Закарпаття з військовими частинами Червоної армії в 1944 – 1950 рр. (на прикладі Волівського округу), *Carpatica-Karpatika*, випуск 22. Проблеми історії політології, етнології та літературознавства, Ужгород, с. 69–76.
 Міщанин, В., 2018. *Радянізація Закарпаття 1944 – 1950 рр.*, Ужгород: РІК-У, 644 с.
Они освобождали Закарпатье, 1974, Ужгород, 254 с.
 Постанова Першого З'їзду Народних комітетів Закарпатської України, який відбувся 26 листопада 1944 р. «Про наділ селян, робітників і службовців Закарпатської України землею і лісом», *Вісник Народної Ради Закарпатської України*. 1944, 30 листопада, №1, Ужгород, с. 3.
 Проєктор, Д. М., 1960. *Через Дуклинский перевал*: (Карп.-Дукл. операція 1944 г.), Москва, 215 с.
 Русин, В., 1987. *На крутих перевалах. Доли назустріч*, Ужгород: Карпати, 337 с.
 Ткачова, Л. І., 1970. Допомога воїнів Червоної Армії трудящим Закарпаття (жовтень 1944 – 1945 рр.), *Великий Жовтень і розквіт возз'єданого Закарпаття*: Матеріали наукової сесії, присвяченої 50-річчю Великої Жовтневої соц. революції, 29 червня – 2 липня 1967 р., Ужгород: Карпати, с. 263–269.
 Троян, М. В., Хайнас, В. В., 1964. Двадцятиріччя визволення Закарпаття Радянською. Армією, *тези доповідей та повідомлень до наукової конференції, присвяченої 20-річчю визволення Закарпаття Радянською Армією*, Ужгород, с. 3–29.
 Турянця, Ю., 2019. «Військові заходили до квартир і забирали майно мешканців». *Протиправні дії окремих бійців Червоної армії на Закарпатській Україні*, РІО, 12 жовтня, №41 (1122), с. 6.
 Турянця, Ю., 2019а. «Військові заходили до квартир і забирали майно мешканців». *Протиправні дії окремих бійців Червоної армії на Закарпатській Україні*, РІО, 2019, 19 жовтня, №42 (1123), с. 6.
Украинская ССР в Великой Отечественной войне Советского Союза 1941 – 1945 гг., 1975, Киев, т. 3, 460 с.
Шли полки Карпатами, 1985, Ужгород, 309 с.

References

- Bojko, M., 1957. Osvobozhdenie Zakarpat'ja Sovetskoj Armiej i dejatel'nost' Narodnoj Rady Zakarpatskoj Ukrainy [Liberation of Transcarpathia by the Soviet Army and the activities of the People's Council of Transcarpathian Ukraine], *Uchenye zapiski Har'kovskogo universiteta*, т. 88. с. 371–383. (in Russian).
V boiakh za Karpaty [In the battles for the Carpathians], 1975, Uzhhorod, 283 s. (in Ukrainian).
 Gastilovich, A. I., 1969. Cherez Jablonickij i Tatarskij perevaly [Through the Yablunysky and Tatar passes], *Voenno-istoricheskij zhurnal*, № 10, s. 83–88. (in Russian).
 Hrechko, A. A., 1971. *Cherez Karpaty* [Through the Carpathians], Moskva, 422 s. (in Russian).
 Державний архів Закарпатської області (ДАЗО) [State Archive of the Transcarpathian Region (SATR)], f P-4, op. 1, spr. 105, на 84 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-11, op. 1, spr. 6, на 94 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 1, spr. 10, на 211 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 1, spr. 39, на 187 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 1, spr. 80, на 219 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 4, spr. 16, на 126 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 4, spr. 17, на 108 арк. (in Russian).
 ДАЗО [SATR], f. r-195, op. 5, spr. 12, на 79 арк. (in Russian).
 Dovhanych, O., Pashkui, Z., Troian, M., 1990. *Zakarpattia v roky viiny* [Transcarpathia during the war], Uzhhorod: Karpaty, 171 s. (in Ukrainian).
 Zhuchenko, I., 1969. Vyzvolennia Zakarpattia (veresen – lystopad 1944 r.) [Liberation of Transcarpathia (September – November 1944)], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 10, Kyiv, s. 33–38. (in Ukrainian).
 Zhuchenko, I., 1976. Dopomoha partyzaniv i naseleння Zakarpattia Chervonii Armii [Help of partisans and the population of Transcarpathia to the Red Army], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 10, Kyiv, s. 52–58. (in Ukrainian).
 Zhuchenko, I., Kutsenko, K., 1979. Skhidno-Karpatska operatsiia – zavershalnyi etap vyzvolennia ukrainskykh zemel vid fashystskykh zaharbnikiv [East Carpathian operation – the final stage of liberation of Ukrainian lands from fascist invaders], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 10, Kyiv, s. 54–63. (in Ukrainian).

Istorija Velikoj Otechestvennoj vojny Sovetskogo Sojuza. 1941 – 1945 [History of the Great Patriotic War of the Soviet Union. 1941 – 1945], 1962, т. 4, Moskva, 735 s. (in Russian).

Kutsenko, K., 1970. Vyzvolennia Zakarpatskoi Ukrainy Radianskoiu Armiieiu (veresen – zhovten 1944 r.) [Liberation of Transcarpathian Ukraine by the Soviet Army (September – October 1944)], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, № 6, Kyiv, s. 12–17. (in Ukrainian).

Kutsenko, K., Sabinin, A., 1975. Vyzvolennia Zakarpattia. Chervonoiu Armiieiu internatsionalnyi podvyh narodiv SRSR [Liberation of Transcarpathia by the Red Army is an international feat of the peoples of the USSR], *Komunistychna partiia – natkhnennyk i orhanizator peremohy radianskoho narodu u Velykii Vitshyzniani viini*, Kyiv, s. 95–101. (in Ukrainian).

Levchenko, V. S., 1960. Srazheniia v Karpatah [Battles in the Carpathians], Moskva, 232 s. (in Russian).

Mishchanyan, V., 2003. Vzaiemovidnosyny okruznykh narodnykh komitetiv Zakarpattia z viiskovymy chastynamy Chervonoii armii v 1944 – 1950 rr. (na pryklad Volivskoho okruhu) [Relations of the district people's committees of Transcarpathia with the military units of the Red Army in 1944 – 1950 (on the example of the Voliv district)], *Carpatica-Karpatyka*, vypusk 22. Problemy istorii politolohii, etnologii ta literaturoznavstva, Uzhhorod, s. 69–76. (in Ukrainian).

Mishchanyan V., 2018. *Radianizatsiia Zakarpattia 1944 – 1950 rr.* [Sovietization of Transcarpathia 1944 – 1950], Uzhhorod: RIK-U, 644 s. (in Ukrainian).

Oni osvobodzhdali Zakarpattia [They liberated Transcarpathia], 1974. Uzhhorod, 254 s. (in Russian).

Postanova Pershoho Zizdu Narodnykh komitetiv Zakarpatskoi Ukrainy, yakyi vidbuvsia 26 lystopada 1944 r. «Pro nadil selian, robotnykiv i sluzhbovtiv Zakarpatskoi Ukrainy zemleiu i lisom» [Resolution of the First Congress of People's Committees of Transcarpathian Ukraine, held on November 26, 1944 «On allotment of land and forest to peasants, workers and employees of Transcarpathian Ukraine»], *Visnyk Narodnoi Rady Zakarpatskoi Ukrainy*, 1944, 30 lystopada, №1, Uzhhorod, s. 3. (in Ukrainian).

Projektor, D. M., 1960. *Cherez Duklinskij pereval: (Karpato-Duklinskaja operacija 1944 g.)* [Across Duklin Pass], Moskva, 215 s. (in Russian).

Rusyn, V., 1987. *Na krutykh perevalakh. Doli nazustrich* [On steep passes. Fate to meet.], Uzhhorod: Karpaty, 337 s. (in Ukrainian).

Tkachova, L., 1970. Dopomoha voiviv Chervonoii Armii trudiashchym Zakarpattia (zhovten 1944 – 1945 rr.) [Assistance of Red Army soldiers to the workers of Transcarpathia (October 1944 – 1945)], *Velykyi Zhovten i rozkvit vozziednanoho Zakarpattia: Materialy naukovoii sesii, prysviachenoii 50-richchii Velykoi Zhovtnevoi sots. revoliutsii*, 29 chervnia – 2 lypnia 1967 r., Uzhhorod: Karpaty, s. 263–269. (in Ukrainian).

Troian, M., Khainas, V., 1964. Dvadsiatyrichchia vyzvolennia Zakarpattia Radianskoiu. Armiieiu [Twentieth anniversary of the liberation of Transcarpathia by the Soviets. Army], *Tezy dopovidei ta povidomlen do naukovoii konferentsii, prysviachenoii 20-richchii vyzvolennia Zakarpattia Radianskoiu Armiieiu*, Uzhhorod, s. 3–29. (in Ukrainian).

Turianytsia, Yu., 2019. «Viiskovi zakhodyly do kvartyr i zabyraly maino meshkantsiv». Prototypny dii okremykh biitsiv Chervonoii armii na Zakarpatskii Ukraini [«The military went to the apartments and confiscated the property of the residents». Illegal actions of some Red Army soldiers in Transcarpathian Ukraine], *RIO*, 12 zhovtnia, №41 (1122), s. 6. (in Ukrainian).

Turianytsia, Yu., 2019. «Viiskovi zakhodyly do kvartyr i zabyraly maino meshkantsiv». Prototypny dii okremykh biitsiv Chervonoii armii na Zakarpatskii Ukraini [“The military went to the apartments and confiscated the property of the residents.” Illegal actions of some Red Army soldiers in Transcarpathian Ukraine], *RIO*, 12 zhovtnia, №42 (1123), s. 6. (in Ukrainian).

Ukrainskaja SSR v Velikoj Otechestvennoj vojne Sovetskogo Sojuza 1941 – 1945 gg. [Ukrainian SSR in the Great Patriotic War of the Soviet Union 1941 – 1945], 1975, т. 3, Kiev, 460 s. (in Russian).

Shli polki Karpatami [Regiments marched through the Carpathians], 1985, Uzhhorod, 309 s. (in Russian).

SUMMARY

«ON THE ATROCITY AND ARBITRARINESS OF INDIVIDUAL SERVICEMEN ON THE TERRITORY OF TRANSCARPATHIAN UKRAINE» 1944 – 1945 YEARS: SATR DOCUMENTS ON THE OFFENSES OF THE RED ARMY

Vasyl Mischanyn

Doctor of History, Docent; Docent of the Department of Modern History of Ukraine and foreign countries, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

The article deals with some Red Army soldiers' problematic relations with the local population in Transcarpathian Ukraine in 1944 – 1945. The author analyzes the historiography of the problem, in particular, noted that in Soviet times, there could be no question of such a statement of the topic. That could be accused of anti-Sovietism, undermining the Red Army's authority and power, etc., threatened real long-term imprisonment under Stalin or increased pressure from party and Soviet bodies, a ban on publications scientific activities in the later period. Even today, the issue's historiography is limited to several scientific investigations and publications in the Transcarpathian regional periodical press. Due to the almost complete absence of materials on the subject in the State Archives of Transcarpathian region, as materials on law enforcement agencies' activities, military activities, mainly 1944 – 1945, were destroyed during at least three cleansing of archives during 1970 – 1991. Archives on the research topic – a further task for researchers. Based on the documents of the archival file of the P-4 (party) fund of the State Archives of the Zakarpattia region, the author established many facts of looting, criminal offenses, direct banditry of soldiers and officers of the Red Army in Transcarpathian Ukraine. Most of them were recorded in Uzhhorod, Mukachevo, Khust, Tyachiv, and Rakhiv districts. That is understandable, in these districts that most military units were housed (Uzhhorod, Mukachevo), the rest – border districts. Sometimes even members of the Communist Party of Transcarpathian Ukraine (KPZU), some village people's committees, and other people's authorities suffered from the military. Police, NKVD, and MGB of

Transcarpathian Ukraine, also carried out criminal actions against the local population. The local authorities recorded these crimes, but the leadership of Transcarpathian Ukraine could not influence the situation. The maximum that they could do was to appeal to the central authorities.

Keywords: *Transcarpathian Ukraine, military, Red Army, offenses, crimes, looting.*